

Київські Вогнеборці



ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ ВИКОНАВЧОГО ОРГАНУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ)
Публічна бібліотека імені Лесі Українки для дорослих міста Києва
Відділ електронних ресурсів та довідково-бібліографічного обслуговування

ПУБЛІЧНА
БІБЛІОТЕКА
ІМЕНІ
ЛЕСИ УКРАЇНКИ

Київські Вогнеборці

(XIX – початок XX ст.)

Бібліографічний список

Київ - 2026

Київські Вогнеборці (XIX – початок XX ст.) : бібліогр. спис. / упоряд. С. Денисова ; бібліогр.-ред. Т. Гніда ; літ. ред. О. Трубайчук ; Департамент культури виконавчого органу Київської міської ради (КМДА) ; Публ. б-ка ім. Лесі Українки для дорослих. – Київ, 2026. – 14 с.

Бібліографічний список «Київські Вогнеборці» містить добірку джерел (книги, статті з продовжуваних та періодичних видань, електронні ресурси), в яких представлена історія створення професійної пожежної охорони в місті Києві.

Посібник адресований бібліотекарям, учителям, студентам, учням та всім, хто цікавиться історією нашого міста.

Всі фото для списку взяті з відкритих джерел мережі інтернет. Обкладинка згенерована за допомогою ШІ.

Відділ електронних ресурсів та довідково-бібліографічного обслуговування,
вул. Кониського, 83-85.

Упорядник:	С. Денисова
Бібліограф-редактор:	Т. Гніда
Літературний редактор:	О. Трубайчук
Телефони для довідок:	+38 (044) 486-01-46, +38 (068) 139-31-41
e-mail	4bibliograf4@gmail.com

© Публічна бібліотека імені Лесі Українки для дорослих м. Києва

Історія боротьби з вогнем у Києві тісно пов'язана з розвитком самого міста. У давньому Києві пожежі були справжнім лихом. Вони нищили цілі квартали. Літописи згадують про численні великі пожежі, які не лише руйнували будівлі, а й завдавали шкоди міському господарству та загрожували життю містян.



Так **9 липня 1811 року** сталася **Велика пожежа на Подолі**, яка почалась в одному з житлових будинків по вулиці Спаська і тривала три дні та зруйнувала найбільшу частину міста. Масштаби трагедії у доповідній записці так описав директор першої київської гімназії Мишковський: «Перед неугасимым огнем не могло устоять никакое каменное здание, ни склеп, ни

церковь, хоть и крытые железом и вымощенные... В течение 16 часов поглощена необычайным пламенем важная часть Киева, известная под названием Подола. 1176 домов, Духовная Академия с Братским монастырем, Греческий монастырь, Флоровский женский монастырь, 11 церквей каменных и 4 деревянных приходских, обе почты, Магистрат, Контрактный дом и запасы разного дерева и других товаров на берегу сделались добычей огня». Один з найзеленіших районів Києва перетворився на пустелю. Вціліли вулиці Костянтинівська, Введенська та Волоська – це лише невелика північна частина Подолу за Нижнім Валом. Швидкому розповсюдженню полум'я сприяли спека, сильний вітер, а також відсутність у місті професійної пожежної служби.

Боротьбою з вогнем в Києві на початку XIX ст. займалися переважно самі мешканці. Саме в цей час у Києві почали з'являтися перші добровільні товариства пожежників. Такі об'єднання склалися переважно з ремісників, купців та інших активних мешканців міста, які розуміли важливість організованої допомоги під час пожеж. Добровольці не лише брали участь у гасінні вогню, а й фінансували придбання інвентарю, утримання коней, навчали нових членів і проводили серед населення роз'яснювальну роботу щодо дотримання правил пожежної безпеки.

Перша пожежна частина з'явилась у Києві лише в 1827 році. Керівництво міста виділило кошти на придбання 36 коней для забезпечення швидкої доставки пожежників до місця пожежі. Перші частини входили в розпорядження київського поліцеймейстера. Тому досить часто пожежників використовували для розвезення води по місту, або ж навіть для вилову безпритульних собак.

В арсеналі тодішніх «пожежників» були відра з водою, багри, сокири та примітивні ручні насоси. На той час не існувало організованої системи пожежної безпеки, а це призводило до значних втрат під час кожного займання. Трагічна подія, пожежа на Подолі, стала поштовхом до посилення протипожежної політики в місті. Влада почала за наказом залучати до гасіння пожеж військові підрозділи.



У тридцяті роки XIX століття, зі зростанням населення, промисловості та розвитком самого міста, виникла гостра потреба у створенні постійних



пожежних формувань. У 1841 році з'явилася перша професійна частина Києва – **Старокиївська пожежна частина**, яка була розміщена на перетині Володимирської та Великої Житомирської вулиць, із власною каланчою (вежа з наглядчачами за сигналами). У двоповерховій будівлі розміщувався особовий склад (до якого увійшли брандмайор, унтер-офіцер та 23 рядові), стайні, кузня,

приміщення для зберігання продовольства та фуражу. Це була перша пожежна частина Києва, розташована у спеціально зведеному кам'яному приміщенні.

8 січня 1841 року вважається датою організації професійної пожежної охорони в місті Києві. У цей день Київською міською думою офіційно були затверджені штати Старокиївської пожежної частини.

Міська влада поступово розбудовувала мережу пожежних депо, забезпечувала загони сучасними на той час насосами та паровими машинами, створювала кінні розрахунки, здатні оперативно прибувати на місце займання.

У другій половині XIX століття з'явилися пожежні депо в інших районах – Печерському, Подільському, Дворцовому та Либідському. До 1870-х нараховувалося вже чотири частини, а загальна чисельність вогнеборців становила близько 28 000 осіб. Вони вже мали презентабельну уніформу та весь необхідний для роботи реманент. І навіть коней їм купували відповідного кольору: для Дворцової – гнідих, для Либідської пожежної станції – вороних, біло-сірих – для Подільської та коричневих – для головної Старокиївської. Стосовно фінансування, то пожежників не сильно балували. Середня зарплата

була 15 карбованців на місяць. Це було набагато менше ніж заробітна плата рядового служителя поліції на той час.

Не дивлячись на досить велику кількість пожежних станцій в Києві на той час, вони все одно повністю не справлялися з кількістю пожеж. В цей період у столиці почався справжній бум на будівництво. Нові будинки будувалися з цегли, каменю та металу, але все одно старих дерев'яних будівель вистачало, як і роботи пожежникам.



Степан Сольський

У березні 1897 року в Києві було засновано Київське вільне пожежне товариство на відміну від офіційних міських пожежних служб, у вільному товаристві брали участь добровольці. Це була ініціатива містян, які вирішили допомогти вогнеборцям захистити Київ від спустошливих пожеж. Це були студенти, військові у відставці, робітники, і навіть депутати Міської думи в повному складі. Першим головою товариства був обраний тодішній міський голова **Степан Сольський**. Він не довго займав цю посаду, однак завжди залишався почесним членом.

Київське вільне пожежне товариство перший час існувало на невеликі членські внески, які покривали мінімальні потреби. Вони витрачались на форму та інвентар. Але свого приміщення, транспорту не було. Товариство лишалось напівдилетанським.

Все змінилося у 1899 році. Тоді на Хрещатику спалахнула грандіозна пожежа. На її приборкання були кинуті всі можливі сили. В тому числі і Київське вільне пожежне товариство.

Після масштабної пожежі на Хрещатику місто безкоштовно виділило добровольцям-пожежникам **15 соток** земельної ділянки на розі Бульварно-Кудрявської та Обсерваторної вулиць для облаштування депо і необхідних служб.

Одним із членів товариства був київський цукрозаводчик, меценат Лев Бродський, який посприяв зведенню пожежного депо.

Цегляне депо з дерев'яною каланчею було спроектоване інженером Миколою Яскевичем, та збудоване влітку 1900 року на вказаній ділянці. До товариства входило багато заможних людей, то ж справа з технічним забезпеченням нового пожежного депо не стояла на місці. На подвір'ї облаштували навчальний майданчик із чотирирусною вежею-тренажером для відпрацювання навичок добровольців.



Лев Бродський

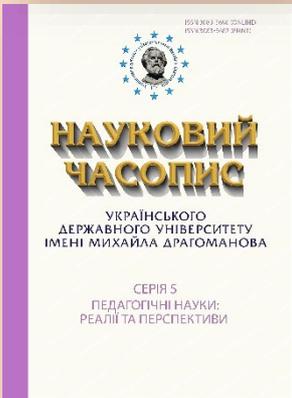
Особливим символом київської пожежної служби стали **пожежні вежі**, що почали зводитися у місті в кінці XIX – на початку XX ст. Ці високі споруди, дерев'яні або цегляні, служили оглядовими пунктами, з яких чергові спостерігали за містом і вчасно помічали ознаки пожежі. Найвідомішою була вежа на Подолі, яка десятиліттями виконувала роль «очей» міських вогнеборців. Біля веж зазвичай розташовувалися депо з кінними екіпажами, готовими вирушити на виклик у будь-який час.

З розвитком техніки на початку XX століття пожежна охорона Києва поступово переходила від кінних до механізованих засобів. З'явилися перші автомобільні пожежні розрахунки, сучасні мотопомпи, обладнання для рятування людей з багатоповерхових будинків. Пожежна служба ставала все більш професійною та технічно оснащеною, зберігаючи при цьому традиції добровільних товариств, які стояли біля витоків цієї справи.



Література

- 

1. Бокшиц, О. [Історія розвитку пожежних веж України як складова формування знань у здобувачів вищої освіти з пожежної безпеки виробництв / Олена Бокшиц, Ірина Каменська](#) // Соціум. Документ. Комунікація = Society. Document. Communication: зб. наук. ст. / Ун-т Григорія Сковороди в Переяславі. – Переяслав-Хмельницький, 2021. – № 11. – С. 246-269.
- 

2. Бокшиц О. М. Історичні аспекти виникнення та тенденції розвитку пожежного захисту населення початок XVIII – кінець XIX століття // Науковий часопис. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Київ, 2015. – Вип. 52. – С. 26-32.
3. Галайба В. Садиба поліцейського відділення й пожежної команди Либідської дільниці Києва, 1895-97 [Електронний ресурс] / Василь Галайба, Євген Тиманович // «Пам'ятки Києва» : вебсайт. – Режим доступу : <https://pamyatky.kiev.ua/streets/tarasivska/sadiba-politseyskogo-viddilennya-y-pozhezhnoyi-komandi-libidskoyi-dilnitsi-kiyeva-189597>. – Дата перегляду : 10.03.2026. – Назва з екрана.
- 

4. [Деменко Л. М. Пожежні організації Києва і Чернігова кінця XIX – початку XX ст. за матеріалами журналу «Пожарное дело» / Л. М. Деменко](#) // Гуманітарний вісник. Серія : Історичні науки. – 2015. – Число 22, Вип. 6. – С. 75-87.

Висвітлюється діяльність формувань пожежників у Києві та Чернігові наприкінці XIX – на початку XX ст. за матеріалами публікацій цього періоду в спеціалізованому журналі «Пожарное дело».
5. Доклад по вопросу об оборудовании Старокиевского пожарного отделения пожарным автомобилем // Известия Киевской городской думы. – 1913. – № 11-12. – С. 48-49.

6.



Друг О. М. Від вїйта – до мера / О. М. Друг, В. В. Ковалінський, О. М. Мельник. – Київ : ДОН-97, 2004. – С. 34-35. – Режим доступу : <https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=2477>. – Дата перегляду : 17.03.2026. – Назва з екрана.

Про Сольського Степана Михайловича.

7.



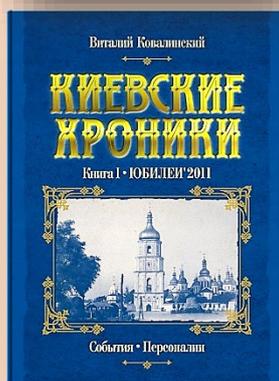
Київська пожежна команда // [Ізвестія Київської городської думи. – 1910. – № 2.](#) – С. 1-73.

8.



Київська пожежна команда // [Ізвестія Київської городської думи. – 1913. – № 8-10.](#) – С. 1-77.

9.



Ковалінський, В. В. Київські хроніки. Кн. I : Юбілеї 2011 : події, персоналії / Віталій Ковалінський. – Київ : ВАРТО, 2012. – 320 с.

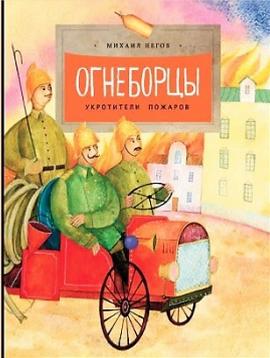
10.



Козинець, О. В. [Діяльність добровільних пожежних дружин у Наддніпрянській Україні під керівництвом земських установ](#) // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Серія: Історія. – 2009. – Т. 104, Вип. 91. – С. 32-39.

11. Korovianska V. Історія перших київських пожежних [Електронний ресурс] / Viktoriia Korovianska // KyivOne : сайт. – Режим доступу : <https://kyivone.com/uk/eternal/istoriya-pershyh-kyuyivskyh-pozhezhnykiv-5394>. – Дата публікації : 13.01.2023. – Назва з екрана.
12.  Котельников С. Вогнеборці. Історія пожежництва на теренах сучасної України / С. Котельников. – Київ : ТОВ «Київська книжково-журнальна фабрика», 2018. – 444 с.
13.  Кучер Г. Покорители огня: из истории пожарной охраны Киевщины / Г. Кучер, Л. Усатенко. – Київ : Ред. издат. отд. МВД УССР, 1969. – 132 с. : ил.
14. Макаров А. В пожарных депо Киева лошади проходили специальное обучение: они не боялись огня и умели... надевать на себя сбрую [Електронний ресурс] / Анатолий Макаров // Факти : сайт. – Режим доступу : <https://fakty.ua/ru/152299-v-pozharnyh-depo-kieva-loshadi-prohodili-specialnoe-obuchenie-oni-ne-boyalis-ognya-i-umeli-nadevat-na-sebya-sbruyu>. – Дата публікації : 29.08. 2012. – Назва з екрана.
15. Музиченко О. Закон вогнеборців : [з історії пожеж. охорони Києва] / О. Музиченко, М. Шапка // Надзвичайна ситуація. – 2014. – № 12 (205). – С. 56-61.
16. Знаменита київська каланча отримала «друге життя» [Електронний ресурс] // Вечірній Київ. – Режим доступу : <https://vechirniy.kyiv.ua/news/9245/>. – Дата публікації : 10.04.2026. – Назва з екрана.
17. Історія пожежної охорони Києва [Електронний ресурс] // ДСНС України у м. Києві : сайт. – Режим доступу : <https://kyiv.dsns.gov.ua/uk/istoriia>. – Дата перегляду : 17.03.2026. – Назва з екрана.
18. Островский Б. Огнеборцы / Б. Островский, Л. Марченко. – Київ : ТОВ «Росток», 1996. – 162 с.

19. Отчет о деятельности Киевского пожарного общества действительного члена ИРПО за 1898 г. – Киев : Тип. П. Барского, 1899. – 17 с.

20.  Пегов М. О. Вогнеборці : історія пожежної охорони на теренах сучасної України. – Київ : Самміт-Книга, 2018. – 240 с.

Описано розвиток добровільних пожежних товариств у великих містах, зокрема Києві, та роль цих організацій у міській безпеці.

21. Петушкова М. Добровільна пожежна служба. Як кияни на початку ХХ століття рятували людей [Електронний ресурс] / Марина Петушкова // KievInform : сайт. – Режим доступу : <https://kievinform.com/archives/6475>. – Дата перегляду : 10.03.2026. – Назва з екрана.

22.  Просунько А. Д. Функціонування добровільних пожежних товариств у містах Правобережної України на початку ХХ століття // [Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє](#) : матеріали міжвуз. наук. конф. молодих науковців, курсантів та студентів, м. Черкаси, 19 квіт. 2017 р. – Черкаси : ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2017. – С. 123-127.

23. Севастьянов С. Киевская пожарная команда // Пожарное дело. – СПб., 1911. – № 4. – С. 105-107.

24. Севастьянов С. Киевская пожарная команда // Пожарное дело. – СПб., 1911. – № 6. – С. 155-156.

25. Севастьянов С. Киевская пожарная команда // Пожарное дело. – СПб., 1911. – № 7. – С. 183-184.

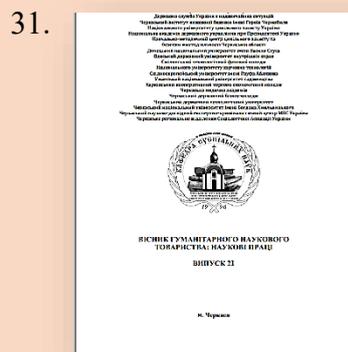
26. Севастьянов С. Киевская пожарная команда // Пожарное дело. – СПб., 1911. – № 9. – С. 236-237.

27. [Силка О. З. Створення та функціонування громадських осередків місцевої пожежної охорони в Україні \(кінець ХІХ – початок ХХ ст.\)](#) / О. З. Силка // Humanities and Social Sciences. – 2015. – Is. 542. – P. 23-26.

28. Скаржинський К. Пожежне депо Старокиївської пожежні, серед. 19 – поч. 20 ст. [Електронний ресурс] / К. Скаржинський, І. Шторм // Звід пам'яток історії та культури : сайт. – Режим доступу : https://pamyatky.kiev.ua/streets/volodimirska/pozhezhne-depo-starokiyivskoyi-pozhezhni-sered-19-poch-20-st?utm_source=chatgpt.com. – Дата перегляду : 10.03.2026. – Назва з екрана.

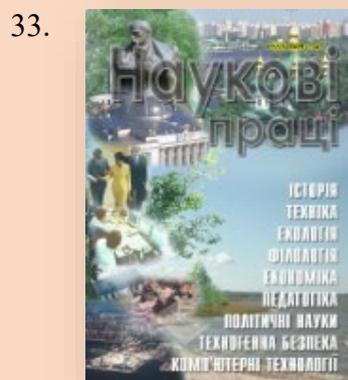
29. [Слюдікова Т. Забудова і благоустрій м. Києва в XIX–XX ст. \(за документами київських держархівів\)](#) / Т. Слюдікова // Архіви України : ст. та повідомл. – 2009. – № 1-2. – С. 61-78.

30. Смолін О. Как Киев учился тушить пожары еще двести лет назад / Олексій Смолін // Великий Київ : сайт. – Режим доступу : <https://bigkyiv.com.ua/kak-kiev-uchilsya-tushit-pozhary-eshche-dvesti-let-nazad/>. – Дата перегляду : 10.03.2026. – Назва з екрана.



[Сухарева А. О. Державна служба України з надзвичайних ситуацій: історія та сучасність](#) / А. О. Сухарева // Вісник гуманітарного наукового товариства: наукові праці. – Черкаси : ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2021. – Вип. 21. – С. 96-101.

32. Сьогодні – День пожежника. Як горів Київ, та як з цим боролись [Електронний ресурс] // Великий Київ : сайт. – Режим доступу : <https://bigkyiv.com.ua/sogodni-den-pozhezhnyka-yak-goriv-kyiv-ta-yak-z-czym-borolys/>. – Дата публікації : 04.05.2021. – Назва з екрана.



Томіленко А. Г. Діяльність добровільних пожежних товариств на Правобережній Україні (друга половина XIX - початок XX ст.) / А. Г. Томіленко // Наукові праці [Чорноморського держ. ун-ту ім. Петра Могили, Миколаївська філія]. Серія: Історія / Чорном. держ. ун-т ім. П. Могили. – Миколаїв, 2000. – Т. 5. – С. 39-42.



Томіленко А. Г. Діяльність професійних пожежних підрозділів на Правобережній Україні у другій половині XIX – на початку XX ст.: історіографія проблеми / А. Г. Томіленко // Наукові праці [Чорноморського держ. ун-ту ім. Петра Могили, Миколаївська філія]. Серія: Історія / Чорном. держ. ун-т ім. П. Могили. – Миколаїв, 2001. – Т. 10. – С. 62.

35.



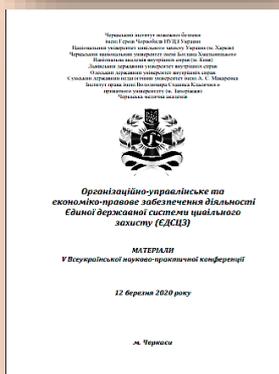
[Томіленко А. Г. Діяльність професійних пожежних підрозділів на Правобережній Україні у другій половині XIX – на початку XX ст.](#) / А. Г. Томіленко // Український історичний журнал. – 1999. – № 4. – С. 89-97.

36.



Томіленко В. А. Історико-архітектурні передумови створення і розвитку пожежно-рятувальних гарнізонів України / В. А. Томіленко // Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє : матеріали міжвуз. наук. інтернет-конф. молодих науковців, курсантів, студентів та слухачів. – Черкаси : ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2017. – С. 152-154.

37.



Томіленко М. А. Особливості фінансування добровільних пожежних організацій Правобережної України у пореформений період / М. А. Томіленко, Т. Д. Чубіна // [Організаційно-управлінське та економіко-правове забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту \(ЄДСЦЗ\) : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф.](#) 12 берез. 2020 р. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю. А., 2020. – С. 181-183.

38.

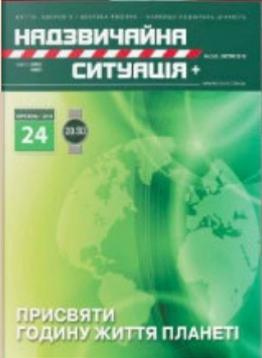
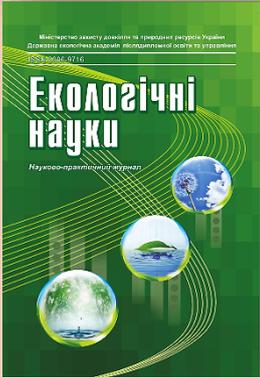


[Торговець Р. О. «З історії розвитку пожежно-рятувальної служби України до XX ст.](#) / Р. О. Торговець // Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє : матеріали міжвуз. наук. інтернет-конф. молодих науковців, курсантів, студентів та слухачів (23 квіт. 2015 р., м. Черкаси). – Черкаси : ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2015. – С. 54-59.

39.



[Цубенко В. Л. Історія розвитку пожежної охорони Українського \(Харківського\) та Києво-Подільського військових поселень кавалерії \(1817-1857 рр.\)](#) / В. Л. Цубенко // Інтелігенція і влада. Серія: Історія. – 2008. – Вип. 14. – С. 69-82.

40.  Шапка М. Вогнеборці епохи буревію : [з історії пожежної охорони (Київ)] / М. Шапка // Надзвичайна ситуація. – 2015. – № 4 (209). – С. 52-55.
41.  [Шара Л. М. Роль виборних інституцій у процесі організації пожежної охорони у містах Чернігівської губернії \(остання третина XIX ст.\) / Любов Миколаївна Шара // Сіверянський літопис. – 2005. – С. 81-86.](#)
42.  [Шевченко Р. Ю. Історія екологічних катастроф у місті Києві / Р. Ю. Шевченко, З. М. Шевченко // Екологічні науки. – 2020. – № 6. – С. 120-127.](#)
43. Шполянська К. Ви здивуєтеся: що було на місці відомої недобудови в Києві ще 100 років тому [Електронний ресурс] / Катерина Шполянська // [Telegraf](https://news.telegraf.com.ua/ukr/ukraine/2025-05-26/5910163-vi-zdivuetesya-shcho-bulo-na-mists-vidomoi-nedobudovi-v-kievi-shche-100-rokiv-tomu-foto?) : вебсайт. – Режим доступу : <https://news.telegraf.com.ua/ukr/ukraine/2025-05-26/5910163-vi-zdivuetesya-shcho-bulo-na-mists-vidomoi-nedobudovi-v-kievi-shche-100-rokiv-tomu-foto?>. – Дата публікації 26.05.2025. – Назва з екрана.

